

XXI. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH. SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ.

21ST INTERNATIONAL COLLOQUIUM ON REGIONAL SCIENCES. CONFERENCE PROCEEDINGS

Place: Kurdějov (Czech Republic)
June 13-15, 2018

Publisher: Masarykova univerzita, Brno

Edited by:

Viktorie KLÍMOVÁ

Vladimír ŽÍTEK

(Masarykova univerzita / Masaryk University, Czech Republic)

Vzor citace / Citation example:

AUTOR, A. Název článku. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *XXI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. s. 1–5. ISBN 978-80-210-8969-3.

AUTHOR, A. Title of paper. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *21st International Colloquium on Regional Sciences. Conference Proceedings*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. pp. 1–5. ISBN 978-80-210-8969-3.

Publikace neprošla jazykovou úpravou. / Publication is not a subject of language check.

Za správnost obsahu a originalitu výzkumu zodpovídají autoři. / Authors are fully responsible for the content and originality of the articles.

© 2018 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8969-3

ISBN 978-80-210-8970-9 (online : pdf)

EKONOMICKÁ ODOLNOST ČESKÝCH STARÝCH PRŮMYSLOVÝCH REGIONŮ

Economic resilience of Czech old industrial regions

JAN ŽENKA

ONDŘEJ SLACH

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje *Dept. of Human Geography and Regional Develop.*
Přírodovědecká fakulta *Faculty of Natural Science*
Ostravská univerzita *University of Ostrava*
✉ *Chittussiho 10, 710 00 Ostrava, Czech Republic*
E-mail: jan.zenka@osu.cz, ondrej.slach@osu.cz

Anotace

Zabýváme se krátkodobými reakcemi jednotlivých typů regionů na vnější ekonomické šoky. Klíčovou výzkumnou otázkou je, zda a do jaké míry se staré průmyslové regiony (Ústecko, Ostravsko) v Česku lišily z hlediska post-krizového ekonomického vývoje (2009-2014) od ostatních typů regionů (metropolitních, venkovských, městských). Hodnotíme tři aspekty regionální ekonomické odolnosti: stabilitu/volatilitu zaměstnanosti, obnovu (růst ekonomické výkonnosti oproti jiným regionům) a reorientaci (intenzitu změn odvětvové struktury zaměstnanosti). Rozdíly v post-krizovém vývoji mezi jednotlivými typy regionů byly překvapivě malé. Staré průmyslové regiony byly ve sledovaném období ekonomicky odolnější, než by odpovídalo teoretickým předpokladům. Zotavily se poměrně úspěšně z recese, Ostravsko zaznamenalo nejrychlejší nárůst přidané hodnoty a ekonomické výkonnosti ze všech skupin regionů. Poměrně vysoká míra ekonomické odolnosti se netýkala pouze obnovy (vývoje ekonomické výkonnosti v post-krizovém období oproti jiným regionům), ale též nízké míry volatility nezaměstnanosti. Ačkoli staré průmyslové regiony prodělaly v letech 2009-2014 intenzivnější změny odvětvové struktury zaměstnanosti než ostatní skupiny regionů, nedošlo k zásadní reorientaci regionálních ekonomik směrem ke zcela novým odvětvím, např. znalostně náročným službám.

Klíčová slova

ekonomická odolnost, staré průmyslové regiony, adaptabilita

Annotation

We examine how particular types of regions react to external economic shocks. More specifically, we ask if the old industrial regions (Ústecko, Ostravsko) differ significantly from other types of regions (metropolitan, rural, urban) in the (post)crisis economic development in the period 2009–2014. Three aspects of resilience were considered: employment volatility, renewal (growth of economic performance compared to other regions) and reorientation (measured by the intensity of structural changes in employment). We found surprisingly small differences among particular types of regions and high intra-group heterogeneity. Old industrial regions were more resilient than could be expected from the theoretical literature concerning regional economic resilience and adaptability. They recovered relatively successfully from the economic slowdown and exhibited lower unemployment volatility than other types of regions. Surprisingly, Ostravsko showed higher increase of value added and economic performance than any other group of regions, while the metropolitan cores and hinterlands performed worse than expected. Although the old industrial regions underwent more intensive structural changes in 2009–2014 than metropolitan, urban or rural regions, they did not experience complete reorientation of their regional economies towards new industries, such as knowledge-intensive business services.

Key words

economic resilience, old industrial regions, adaptability

JEL classification: R11, R12

1. Úvod

Mnoho prací se již zabývalo vysvětlením regionálních rozdílů ve vývoji zaměstnanosti, ekonomické výkonnosti a struktury v obdobích hospodářských recesí – ekonomickou odolností regionů¹. Někteří autoři vysvětlují tyto rozdíly na základě jednotlivých faktorů, např. populační/ekonomické velikosti regionů (Davies 2011), specializace/diverzity ekonomiky (Martin a kol. 2016), velikostní struktury firem (Essletzbichler 2007; Martin a Sunley, 2015) nebo sociálního kapitálu a institucionálního kontextu (např. Di Caro 2015). Málo pozornosti však bylo věnováno otázce, jak jednotlivé typy regionů reagují na vnější ekonomické šoky a jak se výše uvedené faktory vzájemně ovlivňují a působí v různých geografických kontextech. Dosavadní výzkumy (např. Beaudry a Schiffauerova, 2009; Kemeny a Storper 2015; Ženka a kol. 2015) naznačují, že specializace/diverzita a další strukturální charakteristiky regionálních ekonomik se v různých typech regionů liší z hlediska efektů na ekonomickou výkonnost/odolnost regionů. Zásadní otázkou je, které typy regionů jsou obecně nejodolnější vůči hospodářským recesím a které jsou naopak nejméně odolné.

Cílem tohoto příspěvku je srovnat krátkodobou ekonomickou odolnost českých metropolitních, starých průmyslových a venkovských regionů (definovaných na úrovni správních obvodů obcí s rozšířenou působností), tedy typů regionů, které by se podle teoretických předpokladů měly výrazně vzájemně odlišovat z hlediska reakcí na vnější ekonomické šoky. Poslední studovanou (reziduální a heterogenní) skupinou jsou městské regiony střední velikosti, zahrnující krajská města a významná průmyslová centra, která nespádají do výše uvedených typů (např. Mladá Boleslav, Valašské Meziříčí aj.) Zaměřujeme se na staré průmyslové regiony, které vzhledem k vysoce specializované odvětvové struktuře, závislosti zpravidla na jedné velké průmyslové firmě, nízké adaptabilitě a tendenci k uzamčení vývojové trajektorie (Hassink 2010) mohou v období hospodářských recesí představovat vysoce rizikovou skupinu. Snažíme se zjistit, zda post-krizový (2009-2014) ekonomický růst starých průmyslových regionů v Česku skutečně výrazně zaostal za ostatními studovanými typy regionů, které by vzhledem k diverzifikovanější ekonomické základně měly být stabilnější a schopné se rychleji ekonomicky zotavit. Související otázkou je, zda a do jaké míry bylo post-krizové zotavení provázáno významnými změnami v odvětvové či velikostní struktuře ekonomických aktivit.

Hodnotíme tři aspekty ekonomické odolnosti regionů (pro teoretickou diskusi viz Martin 2012): i. stabilitu ve smyslu schopnosti regionální ekonomiky vyhnout se výraznému kolísání zaměstnanosti v (post)krizovém období; ii. obnovu, chápanou jako schopnost regionální ekonomiky navrátit se k růstové trajektorii a zvýšit ekonomickou výkonnost ve srovnání s ostatními jednotkami; iii. reorientaci, tedy změnu odvětvové a velikostní struktury hospodářské základny regionu nezbytnou pro udržení či zvýšení dynamiky ekonomického růstu.

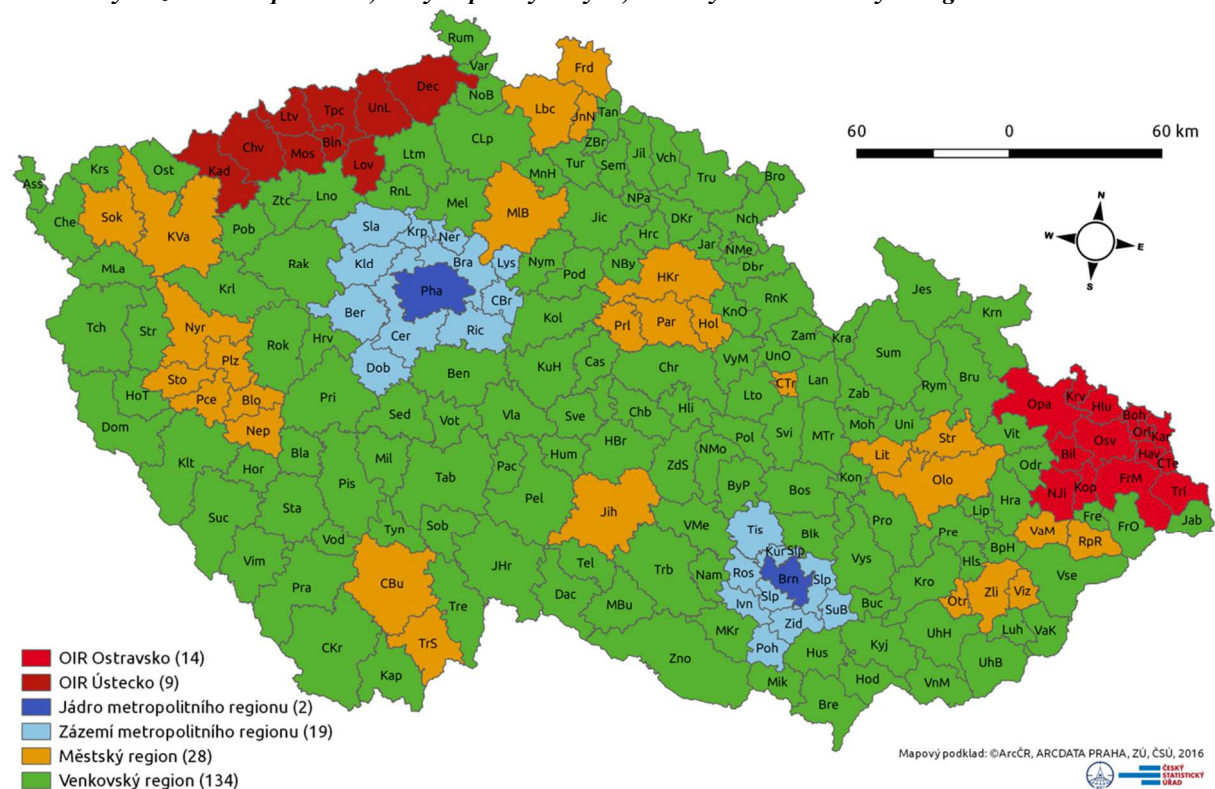
V následující kapitole charakterizujeme data a metody. Třetí kapitola prezentuje empirické výsledky, diskutuje se zjištěními jiných autorů a obsahuje též podrobnější teoretické vysvětlení rozdílů odolnosti mezi metropolitními, starými průmyslovými venkovskými a městskými regiony. Pátá kapitola předkládá shrnutí empirických zjištění a doporučení pro regionální politiku.

2. Data a metody

Metropolitní regiony byly vymezeny podle přístupu Ženky a kol. (2017b), který vychází z metodiky OECD (2012). Pro účely tohoto příspěvku byly však definovány pouze dva metropolitní regiony: pražský a brněnský (Obr. 1). Ostrava a Ústí nad Labem jsou jádry širěji vymezených starých průmyslových regionů Ostravska a Ústecka. Venkovské regiony byly vymezeny na základě indexu rurality (Ženka a kol. 2017c, s. 31), tedy váženého průměru sídelní fragmentace (podílu obyvatel žijících v obcích do 3000 obyvatel na populaci SO ORP), hustoty zalidnění a prostorové produktivity - přidané hodnoty na jednotku zastavěné plochy. Reziduální kategorie městských regionů zahrnuje vysoce urbanizované a industrializované regiony různých typů, mezi které patří regiony s dominancí jedné velké firmy (např. Mladá Boleslav), dopravní uzly (Děčín, Česká Třebová) nebo regiony specializované na kapitálově náročné odvětví mimo Ústecko a Ostravsko (Sokolov, Valašské Meziříčí aj.)

¹ Pro účely tohoto příspěvku vycházíme z mírně upravené definice ekonomické odolnosti regionů dle Martin a Sunley (2015, s. 13): „kapacita regionální nebo lokální ekonomiky odolat nebo zotavit se z vnějších ekonomických či jiných šoků a navrátit se na předchozí růstovou trajektorii nebo přejít na novou udržitelnou růstovou trajektorii umožňující produktivnější využití fyzických, lidských a environmentálních zdrojů, v případě nezbytnosti díky provedení adaptivních změn ekonomické struktury, sociálních a institucionálních konfigurací.“

Obr. 1: Vymezení metropolitních, starých průmyslových, městských a venkovských regionů

Zdroj: modifikováno dle Ženka a kol. (2017c), s. 30

Regionální ekonomická data (zaměstnanost, přidaná hodnota) pro období 2009-2014 pochází z databáze Ročního výkazu ekonomických subjektů vybraných produkčních odvětví (ČSÚ, 2009, 2014) a jsou agregována pro SO ORP a dvojmístnou klasifikaci NACE rev. 2.0. Databáze nepokrývá všechna odvětví ekonomiky. Dostupná jsou data za zemědělství a lesnictví, zpracovatelský průmysl, stavebnictví a většinu obchodních služeb (NACE 49-56; 58-64; 66; 68; 69-75; 77-82), chybí údaje za těžbu, energetiku, veřejné služby a některé spotřebitelské/obchodní služby (např. maloobchod). Celková zaměstnanost a přidaná hodnota za SO ORP je tedy počítána z dostupných odvětví, nepředstavuje souhrn všech lokálních ekonomických aktivit. Ukazatele použité pro měření regionální ekonomické odolnosti a vymezení venkovských regionů jsou uvedeny v Tab. 1.

Tab. 1 Ukazatele použité v analýze

Proměnná	Ukazatel	Období	Zdroj dat
Ruralita	Index rurality	2013	Ženka a kol. 2017c
Stabilita	Variační koeficient měsíčních registrovaných měř nezaměstnanosti	6/2008-12-2011	MPSV2014
Obnova	Změna pořadí SO ORP z hlediska přidané hodnoty na obyvatele v rámci Česka	2009-2014	ČSÚ 2009, 2014
Reorientace	Finger-Kreinínův index strukturálních změn v zaměstnanosti (FKI)	2009-2014	ČSÚ 2009, 2014

Pozn. $IR = (sídelní\ fragmentace + 2 * hustota\ zalidnění + 2 * prostorová\ produktivita) / 5$; $FKI = FKI_{t_1, t_2} = 0.5 \sum_k |e_{kt_1} - e_{kt_2}|$, kde e_k je podíl odvětví k na celkové zaměstnanosti regionu, t_1 a t_2 indexy určitého bodu v čase.

Zdroj: Ženka a kol. (2017), s. 31; autoři

3. Výsledky

V období 2009-2014 nedošlo k žádným významným změnám v rozmištění ekonomických aktivit. Metropolitní jádra mírně zvýšila svůj podíl na celkové zaměstnanosti, ale ostatní skupiny regionů se z hlediska dynamiky vývoje počtu pracovních míst příliš vzájemně nelišily (Tab. 2). Výraznější rozdíly se týkají dynamiky růstu přidané hodnoty, která oproti zaměstnanosti rostla v letech 2009-2014 napříč skupinami regionů. Překvapením je pomalý růst metropolitních jader i zázemí. Naopak staré průmyslové i venkovské regiony vykázaly vyšší nárůst přidané hodnoty oproti celorepublikovému průměru. Vzhledem k pomalým změnám v počtu obyvatel se tyto vzorce vyskytly při sledování vývoje přidané hodnoty na obyvatele, tedy regionální ekonomické výkonnosti.

Ostravsko se dostalo na první místo s 30% nárůstem objemu přidané hodnoty. Ústecko zhruba kopírovalo národní trend, zatímco metropolitní regiony Prahy a Brna stagnovaly. Na úrovni SO ORP poklesla přidaná hodnota v 50 jednotkách, z toho bylo nejvíce venkovských regionů (34), starých průmyslových region (7) a jednotek v metropolitních zázemích (6). V relativním vyjádření bylo po vyloučení metropolitních jader nejvíce klesajících SO ORP na Ústecku, kde došlo ke snížení přidané hodnoty ve čtyřech z devíti jednotek. Ve všech typech regionů se vyskytovaly rostoucí i klesající SO ORP, velké rozdíly v dynamice ekonomického růstu byly tedy zaznamenány uvnitř jednotlivých skupin.

Tab. 2 Ekonomická výkonnost, strukturální změny a volatilita v období 2009-2014

	Zaměstnanost			Přidaná hodnota (mln. CZK)			Přidaná hod./obyv.	Reorientace	Volatilita nezam.
	2009	2014	Index	2009	2014	Index	Index	FKI	Variační koeficient
Metropolitní jádra	517540	554402	107	530,9	549,6	104	102	0,107	0,203
Metropolitní zázemí	126866	122214	96	99,7	107,7	108	99	0,087	0,233
Městské	437822	424519	97	314,7	369,7	117	117	0,074	0,215
OIR Ústecko	108791	93570	86	67,5	74,6	111	112	0,110	0,137
OIR Ostravsko	211790	197090	93	126,8	160,2	126	130	0,128	0,163
Venkovské	776315	736658	95	476,2	552,6	116	117	0,074	0,214
Česko	2179124	2128452	98	1615,8	1814,3	112	112	0,066	0,209

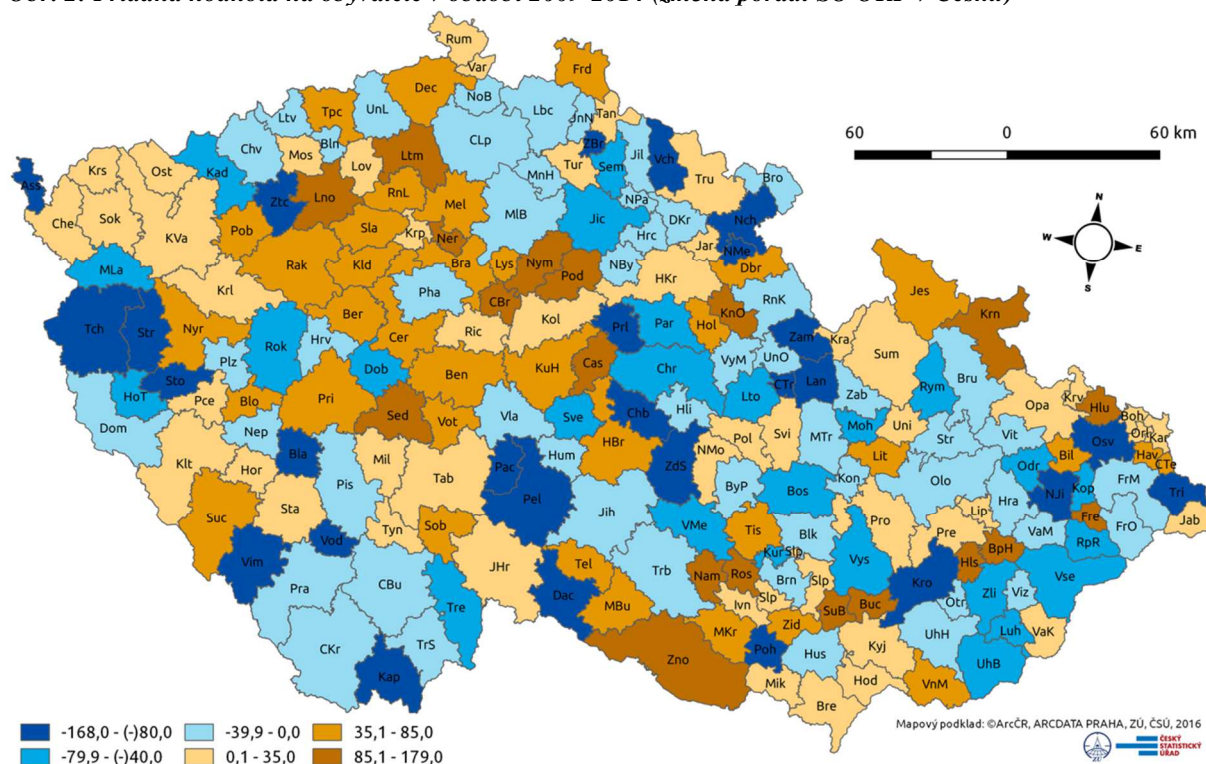
Pozn: Index = index změny v období 2009-2014 v % (2009=100)

Zdroj: ČSÚ (2009, 2014); MPSV (2014); Ženka a kol. (2017c)

Na mikroregionální úrovni tedy v období 2009-2014 nebylo možné nalézt žádné jednoznačné prostorové vzorce dynamiky ekonomického růstu (Obr. 2). Nepotvrdil se často diskutovaný západovýchodní gradient transformační úspěšnosti a regionálního rozvoje. Rostoucí oblast podél česko-bavorské hranice a dálnice D5 (např. Domažlice, Stříbro, Stod) přímo sousedí s regiony, které zaznamenaly výraznější poklesy, jako např. Klatovy, Sušice nebo Beroun. Naproti tomu řada periferií v česko-slovenském pohraničí zaznamenala pozitivní vývoj – např. Uherský Brod, Vsetín a Jablunkov. Jediným výraznějším rysem byl mírný pokles rozsáhlého metropolitního zázemí Prahy. Nejrychlejší růst ekonomické výkonnosti (přidané hodnoty na obyvatele) zaznamenala velmi rozmanitá skupina SO ORP. Do první dvacítky patří především venkovské regiony s malou populační i ekonomickou velikostí (např. Lanškroun, Tachov, Blatná, Vodňany, Železný Brod, Stříbro) a také tři staré průmyslové regiony – Třinec (2. nejrychlejší růst ekonomické výkonnosti po Lanškrounu), Nový Jičín a Ostrava. Největší propady zaznamenaly též typově velmi různorodé regiony – řídké zalidněné periferie (Náměšć nad Oslavou, Sedlčany, Bystřice pod Hostýnem), regiony s významnou intenzivní zemědělskou produkcí (Nymburk, Litoměřice, Louny) a některá metropolitní zázemí (Český Brod, Rosice aj.)

Rozdíly v dynamice ekonomického růstu v post-krizovém období nelze uspokojivě vysvětlit ani pomocí vývoje odvětvové struktury. Na úrovni skupin regionů sice nejrychleji ekonomicky rostoucí Ostravsko vykázalo zároveň nejvyšší intenzitu změn odvětvové struktury (Tab. 2), ale mezi ostatními skupinami jsou pouze malé rozdíly. Na úrovni SO ORP nebyl nalezen systematický vztah mezi růstem ekonomické výkonnosti a intenzitou strukturálních změn (Pearsonův korel. koef. 0,055). Největší stabilitu odvětvové struktury zaznamenaly metropolitní regiony a krajská města, dále venkovské či staré průmyslové regiony převážně závislé na jedné velké průmyslové firmě: Mladá Boleslav, Třinec, Kolín, Otrokovice aj. Naopak největší proměny odvětvové struktury vykázaly opět rozmanité regiony bez společných charakteristik sídelní a hospodářské základny. Významné rozdíly mezi jednotlivými skupinami regionů nebyly nalezeny ani z hlediska stability, resp. volatilita nezaměstnanosti v (post)krizovém období 06/2008 - 12/2011. Ústecko a Ostravsko překvapivě zaznamenaly v průměru nižší volatilitu nezaměstnanosti, avšak jednotlivé SO ORP v těchto aglomeracích se lišily poměrně významně. Nejvyšší výkyvy míry nezaměstnanosti se objevily v regionech závislých na vysoce cyklickém automobilovém průmyslu, zejména v Novém Jičíně a Kopřivnici. Naproti tomu tradiční centra těžkého průmyslu se zaměřením na těžbu, průmysl paliv či hutnictví i některá nová odvětví zpracovatelského průmyslu (Karviná, Litvínov, Most, Chomutov) vykázala v (post)krizovém období překvapivě stabilní vývoj. Totéž lze tvrdit o Havířově a Orlové, které mají převážně rezidenční funkci.

Obr. 2: Přidaná hodnota na obyvatele v období 2009-2014 (změna pořadí SO ORP v Česku)

Pozn.: Kartogram zobrazuje rozdíl v pořadí SO ORP z hlediska přidané hodnoty na obyvatele v letech 2014 a 2009. Záporné hodnoty označené modře tedy znázorňují relativní ekonomický růst vedoucí ke zlepšení pořadí SO ORP z hlediska klesající ekonomické výkonnosti, kladná čísla znázorněna teplými barvami znamenají relativní ekonomický pokles, propad v pořadí SO ORP z hlediska ekonomické výkonnosti.

Zdroj: ČSÚ (2009, 2014)

Specializace a přítomnost velkých zahraničních firem v automobilovém průmyslu byla zásadním vysvětlujícím faktorem též pro rozdíly ve vývoji ekonomické výkonnosti mezi jednotlivými SO ORP Ústecka a Ostravska. Velké investiční projekty a rostoucí poptávka ve sledovaném období se promítly do dvojnásobného nárůstu přidané hodnoty na obyvatele ve Frýdku-Místku (náběh provozovny Hyundai a jejích nejbližších dodavatelů prvního řádu v průmyslové zóně na území Nošovic) a rozšíření výroby i vývoje ve Varroc Group (dříve Visteonu-Autopal) v Novém Jičíně, který se zaměřuje na dodávky světlometů. Na druhou stranu pozitivní ekonomický vývoj zaznamenaly i regiony specializované na kapitálově náročná odvětví, např. Litvínov a Třinec. Méně jednoznačné výsledky se týkají vývoje odvětvové struktury zaměstnanosti, ale lze zjednodušeně tvrdit, že nejmenší strukturální změny zaznamenala krajská města Ostrava a Ústí nad Labem a regiony závislé na jedné nebo několika velkých firmách, např. Třinec, Kopřivnice nebo Litvínov.

Empirické výsledky potvrdily platnost teoretických předpokladů o regionální ekonomické odolnosti pouze částečně. Staré průmyslové regiony Ústecka a Ostravska se v období 2009-2014 vyvíjely z hlediska ekonomické výkonnosti, zaměstnanosti i míry volatility podstatně úspěšněji, než předpokládá dosavadní teoretická diskuse, a to navzdory jejich dlouhodobému demografickému poklesu (Obrebalski, 2017). Podle řady autorů by staré průmyslové regiony obecně měly být z řady příčin méně adaptabilní (Hu a Hassink, 2015) než jiné (zejména metropolitní) regiony. Mezi hlavní důvody patří uzamčení vývojové trajektorie (Hassink, 2010), které omezuje tvorbu a šíření inovací, vznik nových firem a odvětví i implementaci zcela nových regionálních politik. Důležitými omezujícími faktory adaptability zahrnují mj. odvětvovou monostrukturu, dominanci velkých firem, úzké dodavatelско-odběratelské vztahy mezi specializovanými firmami a nízkou regionální autonomii (Hu a Hassink, 2015; v češtině Slach a kol. 2018). Diverzifikované regiony by měly být obecně ekonomicky odolnější, pokud se nejedná o regiony specializované na nová, technologicky/znalostně náročná odvětví zpracovatelského průmyslu či služeb (Martin a Sunley, 2015). Na druhou stranu Baldwin a Brown (2014) uvádějí, že průmyslové regiony specializované na kapitálově náročná odvětví, na jejichž území se nacházejí velké exportní závody, jsou z hlediska zaměstnanosti stabilnější.

Ačkoli staré průmyslové regiony Ostravska a Ústecka zaznamenaly v období 2009-2014 rychlejší pokles zaměstnanosti než celorepublikový průměr a Ústecko se propadlo nejvíce ze všech sledovaných skupin, z hlediska

tempa růstu přidané hodnoty zaostalo za národními hodnotami pouze mírně. Ostravsko vykázalo největší nárůst přidané hodnoty i ekonomické výkonnosti (přidaná hodnota na obyvatele se mezi lety 2009 a 2014 zvýšila o 30 %). Jak naznačují výsledky předchozích empirických výzkumů (Slach a kol., 2018), pro Ústecko i Ostravsko byla v post-krizovém období charakteristická tzv. exogenní diverzifikace odvětvové struktury prostřednictvím přílivu přímých zahraničních investic do automobilového průmyslu a výroby elektrických zařízení. Nepotvrdil se předpoklad intenzivní terciarizace v důsledku propadu zaměstnanosti v tradičních průmyslových odvětvích, který naznačuje Markowska (2017). Nejrychleji rostly satelitní platformy zahraničních průmyslových firem (pro charakteristiku satelitních platforem viz Ženka a kol., 2017b), zejména Frýdek-Místek, Nový Jičín, Kopřivnice nebo Bílina. Výrazný nárůst přidané hodnoty zaznamenaly též regiony závislé na jedné velké firmě v kapitálově náročném odvětví - Trinec a Litvínov. Do jisté míry překvapivé je, že hospodářská krize nevedla k další velké vlně deindustrializace a růstu podílu služeb na zaměstnanosti, naopak došlo k posílení role zpracovatelského průmyslu (viz též Slach a kol. 2018). Ačkoli specializované české regiony v (post)krizovém období byly méně stabilní než diverzifikované jednotky (Ženka a kol., 2015), tento vztah se příliš netýkal poměrně stabilních starých průmyslových regionů závislých na jednom velkém závodě. Volatilita nezaměstnanosti byla ve starých průmyslových regionech nižší než v ostatních skupinách regionů, což potvrzuje zjištění Baldwina a Browna (2004) a je naopak v rozporu s předpokládanou stabilitou zaměstnanosti v metropolitních regionech na základě urbanizačních úspor i venkovských regionech díky zastoupení méně cyklických odvětví jako zemědělství, lesnictví nebo potravinářský průmysl.

Pro srovnání, metropolitní regiony by se podle teorie měly z hospodářských krizí zotavit úspěšněji než nemetropolitní regiony, byť se v post-krizovém období nepředpokládá dramatický ekonomický růst. Měly by být též poměrně stabilní z hlediska (ne)zaměstnanosti. Důvodem je výhoda velkého diverzifikovaného a flexibilního trhu práce, který umožňuje těžit z portfoliového efektu, kdy se pracovní místa z upadajícího odvětví poměrně rychle přesunou do rostoucích odvětví (např. Frenken a kol., 2007). Mírný růst zaměstnanosti a přidané hodnoty v metropolitních jádrech potvrzuje obecné tvrzení, že existuje rozpor mezi rychlým krátkodobým ekonomickým růstem spojeným s vysokou mírou specializace a pomalejším, ale dlouhodobě stabilnějším ekonomickým růstem, který je charakteristický pro diverzifikované regiony (Martin a Sunley, 2006). Překvapivým výsledkem je malá změna odvětvové struktury metropolitních jader, která nekoresponduje s tezí, že velká města slouží jako inkubátory inovací, nových technologií, firem a odvětví (Duranton a Puga, 2001). Nenaplnilo se též očekávání, že ve velkých městech bude v krizovém období vysoká fluktuace (ne)zaměstnanosti z důvodu koncentrace vysoce cyklických odvětví jako finančnictví nebo reality (Davies, 2011; Sucháček a kol., 2017). Slabší ekonomický růst metropolitních zázemí nepotvrdil předpoklad komerční suburbanizace z jader do zázemí za účelem snížení nákladů, ale spíše tvrzení Monssona (2015), podle něhož mohou metropolitní jádra „vyvážet“ ekonomickou recesi do svých zázemí při oslabování pracovně motivovaných dojíždčkových toků. Post-krizový vývoj zázemí též nekoresponduje se zjištěními Maiera a Frankeho (2015), kteří označili česká metropolitní zázemí za dlouhodobě dynamicky se rozvíjející oblasti.

Závěr

Cílem článku bylo zjistit, zda a do jaké míry se české staré průmyslové regiony liší od jiných typů regionů (metropolitních, městských – krajských měst a specializovaných průmyslových center a venkovských) z hlediska ekonomické odolnosti v (post)krizovém období 2009-2014. Důležitým zjištěním je vysoká vnitřní heterogenita jednotlivých typů regionů. Nelze říci, že se skupina starých průmyslových regionů Ústecka a Ostravska chovala jako celek výrazně jinak než metropolitní, městské či venkovské regiony. Studované skupiny regionů se z hlediska většiny ukazatelů vyvíjely relativně podobně, což je patrné při hodnocení dynamiky růstu zaměstnanosti (ačkoli Ústecko prodělalo již výraznější pokles), intenzity strukturálních změn nebo volatilitu nezaměstnanosti. Určitou výjimkou byl vývoj přidané hodnoty a ekonomické výkonnosti, kde Ostravsko překvapivě zaznamenalo největší posun ze všech hodnocených skupin regionů. Důvodem však nebyl plošný ekonomický růst, ale regionálně selektivní rozšiřování základny v automobilovém průmyslu díky masivnímu přílivu přímých zahraničních investic (zejména do Frýdku-Místku a Nového Jičína) a oživení hutní výroby v Trinci.

Staré průmyslové regiony byly ve sledovaném období ekonomicky odolnější, než by odpovídalo teoretickým předpokladům nižší míry adaptability z důvodu odvětvové monostruktury, příliš dominantního postavení jediné velké firmy aj. Poměrně vysoká míra ekonomické odolnosti se netýká pouze obnovy (vývoje ekonomické výkonnosti v post-krizovém období oproti jiným regionům), ale též nízké míry volatilitu nezaměstnanosti. Ačkoli staré průmyslové regiony prodělaly v letech 2009-2014 intenzivnější změny odvětvové struktury zaměstnanosti než ostatní skupiny regionů, nedošlo k zásadní reorientaci regionálních ekonomik směrem ke zcela novým odvětvím, např. znalostně náročným službám. Rostla především ta odvětví zpracovatelského průmyslu, ve kterých v některých částech Ústecka a Ostravska již existovala tradice, nebo která byla technologicky příbuzná lokálním

odvětvím – nejvýrazněji se tento efekt projevil v případě automobilového průmyslu. Dalším překvapením byla ekonomická stagnace metropolitních regionů, zejména pražského metropolitního zázemí. Vývoj ekonomické výkonnosti Ústí nad Labem a Ostravy se blížil více metropolitním než starým průmyslovým regionům. Obě krajská města relativně ztratila oproti rychleji rostoucím nemetropolitním průmyslovým centrům: tento vývoj byl patrný především v Ústeckém kraji.

Na úrovni SO ORP nebylo v období 2009–2014 možné nalézt žádné jednoznačné prostorové vzorce dynamiky ekonomického růstu (Obr. 2). Nepotvrdil se v literatuře často diskutovaný (např. Blažek a Csank, 2005) západovýchodní gradient transformační úspěšnosti a regionálního rozvoje. Determinující vliv na regionální ekonomickou výkonnost nemělo ani postavení měst v sídelním systému či zděděná ekonomická struktura (HAMPL 2005). Jednoznačný efekt neměla ani specializace či diverzita odvětvové struktury, ačkoli dynamický ekonomický růst v post-krizovém období byl častěji zaznamenán v případě specializovaných regionů (viz též Ženka a kol. 2015). Jednoznačně nejdůležitějším faktorem obnovy v post-krizovém období byla ekonomická situace lokálních velkých průmyslových firem v domácím i zahraničním vlastnictví. Vzhledem k intenzivnímu zapojení české ekonomiky do globálních produkčních sítí lze uzavřít, že ekonomická odolnost českých regionů je primárně ovlivněna vnějšími (extra-regionálními) faktory, což jev souladu se zjištěními Ženky a kol. (2017c).

Literatura

- [1] BALDWIN, J., BROWN, W., (2004). Regional manufacturing employment volatility in Canada: The effects of specialisation and trade. *Papers in Regional Science*, vol. 83, no. 3, pp 519–541.
- [2] BEAUDRY, C., SCHIFFAUEROVA, A., (2009). Who's right, Marshall or Jacobs? The localization versus urbanization debate. *Research Policy*, vol. 38, no. 2, pp. 318–337.
- [3] BLAŽEK, J., CSANK, P., (2005). The West-East gradient and regional development: The case of the Czech Republic. *Acta Universitatis Carolinae*, vol. 1–2, pp. 89–108.
- [4] ČSÚ, (2009). *Roční výkaz ekonomických subjektů vybraných produkčních odvětví za rok 2009*. Český statistický úřad, Praha.
- [5] ČSÚ, (2014). *Roční výkaz ekonomických subjektů vybraných produkčních odvětví za rok 2014*. Český statistický úřad, Praha.
- [6] DAVIES, S., (2011). Regional resilience in the 2008–2010 downturn: comparative evidence from European countries. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, vol. 4, pp. 369–382.
- [7] DI CARO, P., (2014). Testing and explaining economic resilience with an application to Italian regions. *Papers in Regional Science*, vol. 96, no. 1, pp. 93–114.
- [8] DURANTON, G., PUGA, D., (2001). Nursery cities. *American Economic Review*, vol. 91, no. 5, pp. 1454–1475.
- [9] ESSLETZBICHLER, J., (2007). Diversity, stability and regional growth in the United States, 1975–2002.
- [10] FRENKEN, K., OORT, V.F., VERBURG, T., (2007). Related Variety, Unrelated Variety and Regional Economic Growth. *Regional Studies*, vol. 41, no. 5, pp. 685–697.
- [11] HAMPL, M., (2005) Geografická organizace společnosti v České Republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. Univerzita Karlova, Praha.
- [12] HASSINK, R., (2010). Regional resilience: a promising concept to explain differences in regional economic adaptability? *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, vol. 3, no. 1, pp. 45–58. DOI: 10.1093/cjres/rsp033.
- [13] HU, X., HASSINK, R., (2015). Explaining differences in the adaptability of old industrial areas. In Ulrich, H. (eds.) *Routledge Handbook of Politics and Technology*. New York: Routledge [v tisku].
- [14] KEMENY, T., STORPER, M. (2015). Is Specialisation Good for Regional Economic Development? *Regional Studies*, vol. 49, no. 6, pp. 1003–1018.
- [15] MAIER, K., FRANKE, D., (2015). Trendy prostorové sociálně-ekonomické polarizace v Česku 2001–2011. *Sociologický časopis*, vol. 51, no. 1, pp. 89–124.
- [16] MARTIN, R., (2012). Regional economic resilience, hysteresis and recessionary shocks. *Journal of Economic Geography*, vol. 12, no. 1, pp. 1–32.
- [17] MARTIN, R., SUNLEY, P., (2006). Path dependence and regional economic evolution. *Journal of Economic Geography*, vol. 6, no. 4, pp. 395–437.
- [18] MARTIN, R., SUNLEY, P., TYLER, P., (2015). Local growth evolutions: recession, resilience and recovery. *Journal of Economic Geography*, vol. 8, no. 2, pp. 141–148.
- [19] MARTIN, R., SUNLEY, P., GARDINER, B., TYLER, P., (2016). How Regions React to Recessions: Resilience and the Role of Economic Structure. *Regional Studies*, vol. 50, no. 4, pp. 561–585.
- [20] MARKOWSKA, M., (2017). Decomposition of changes in structure and trends in employment in Czechia at NUTS 2 level. *GeoScape*, vol. 11, no. 2, pp. 84–92. doi: 10.1515.

- [21] MONSSON, K. CH., (2015). Resilience in the city-core and hinterland: The case of Copenhagen. *Local Economy*, vol. 30, no. 2, pp. 191–214.
- [22] MPSV, (2014). *Portál Ministerstva práce a sociálních věcí*. [online], [cit. 2018-01-10]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz>
- [23] OBREBALSKI, M., (2017). Demographic potential in functional areas of the selected medium-sized cities in Poland and the Czech Republic. *Geoscape*, vol. 11, no. 1, pp. 16–24. ISSN 1802-1115.
- [24] OECD (2012). *Redefining Urban: a new way to measure metropolitan areas*. OECD, New York.
- [25] SLACH, O., IVAN, I., ŽENKA, J., (2018). Vznik a role znalostně náročných obchodních služeb ve starých průmyslových regionech: perspektiva evoluční ekonomické geografie. In Ženka, J., Slach, O. (eds.) *Rozmístění služeb v Česku*. Ostrava: En Face [v tisku].
- [26] SUCHÁČEK, J., SKALIČKOVÁ, J., ŠIROKÝ, J., (2017). Managerial decision-making on the location of banking headquarters in the Czech Republic. *GeoScape*, vol. 11, no. 2, pp. 76–83. doi:10.1515/geosc-2017-0006.
- [27] ŽENKA, J., NOVOTNÝ, J., SLACH, O., KVĚTOŇ, V., (2015). Industrial specialization and economic performance: A case of Czech microregions. *Norwegian Journal of Geography*, vol. 69, no. 2: pp. 67–79.
- [28] ŽENKA, J., NOVOTNÝ, J., SLACH, O., IVAN, I., (2017a). Spatial Distribution of Knowledge-Intensive Business Services in a Small Post-Communist Economy. *Journal of the Knowledge Economy*, vol. 8, no. 2, pp. 385–406.
- [29] ŽENKA, J., SLACH, O., SOPKULIAK, A., (2017b). Typologie českých nemetropolitních regionů z hlediska faktorů, mechanismů a aktérů regionálního rozvoje. *Geografie*, vol. 122, no. 3, pp. 281–309.
- [30] ŽENKA, J., PAVLÍK, A., SLACH, O., (2017c). Resilience of metropolitan, urban and rural regions: a Central European perspective. *Geoscape*, vol. 11, no. 1, pp. 25–40. ISSN 1802-1115.

Příspěvek byl zpracován v rámci grantu GAČR 18-11299S Vývoj trajektorií tradičních odvětví ve starých průmyslových regionech: governance, aktéři, instituce a leadership. Davidu Vogtovi děkujeme za pomoc při zpracování map.